

М. В. Залужна,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

АНГЛОМОВНІ ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У статті розглядаються особливості вербалізації невизначеності на матеріалі англійської мови. Лексеми, що позначають невизначеність, аналізуються з точки зору частиномовної приналежності, а також у лінгвокультурологічному та стилістичному аспектах. У дослідженні з'ясовуються роль та функції серед номінацій невизначеності варваризмів, термінів та фразеологізмів.

Ключові слова: невизначеність, номінація, сема, маркованість.

В статье рассматриваются особенности вербализации неопределенности на материале английского языка. Лексемы, обозначающие неопределенность, анализируются с точки зрения частеречевой принадлежности, а также в лингвокультурологическом и стилистическом аспектах. В исследовании определяются роль и функции среди номинаций неопределенности варваризмов, терминов и фразеологизмов.

Ключевые слова: неопределенность, номинация, сема, маркированность.

The article deals with peculiarities of the uncertainty verbalization on the English-language material. The lexemes that denote uncertainty are analyzed from the viewpoint of their part-of-speech reference and also in linguo-culturological and stylistic aspects. The role and functions of barbarisms, terms and phraseologisms among the nominations of uncertainty are stated.

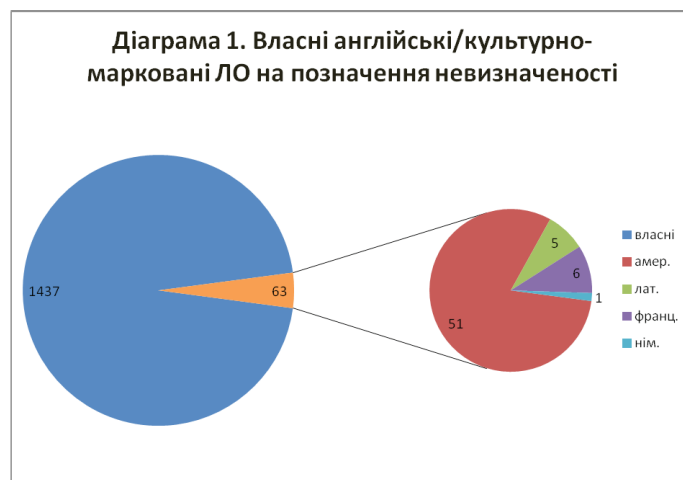
Key words: uncertainty, nomination, seme, markedness.

У процесі освоєння людиною навколишньої дійсності нове та незрозуміле сприймалося як невизначене, а невпевненість і сумнів супроводжували прогрес та були йому вагомим поштовхом. Виходячи з тези про те, що мова відбиває усі аспекти буття, можемо передбачити, що існують усі передумови для наявності в арсеналі мови як такої, як і будь-якої природної мови (зокрема, англійської), достатньої кількості засобів для реалізації невизначеності – і як логіко-філософської, і як лінгвістичної категорії. На цій закономірності наголошує **предмет** нашого дослідження – категорія невизначеності, тому **метою** цієї наукової розвідки є аналіз англомовних засобів вираження невизначеності, що не є спорадичними, а складають, на нашу думку, струнку й злагоджену систему. Мета дослідження передбачає вирішення низки **завдань**: встановити, яким потенціалом для номінування аспектів невизначеності володіє англійська мова; визначити засоби та механізми, задіяні у ній для вербалізації невизначеності.

Аналіз номінативних одиниць проводиться на матеріалі, отриманому з 8 лексикографічних джерел – тезаурусів і словників британської англійської (друкованих та електронних). Отримані дані дозволяють скласти перелік лексем, що позначають невизначеність. На їх основі нами було складено корпус з 1500 лексичних одиниць, які використовуються в англійській мові для номінації різних аспектів невизначеності.

Розподіл усього корпусу лексики, що здатна вербалізувати невизначеність, за **частиномовною приналежністю** засвідчив, що переважну більшість лексем (у сукупності 93,7 % або більше ніж 9/10 усієї знайденої лексики) складають прикметники (49,3 % від загальної кількості) та іменники (44,4 % ЛО), причому прикметники посідають чільне місце (вони складають майже половину всієї лексики на позначення різних аспектів невизначеності). Це є очікуваним, адже невизначеність як стан притаманна особам, предметам або явищам, а стан найчастіше позначається в мові за допомогою прикметників та абстрактних іменників.

Істотним аспектом номінацій невизначеності слід вважати їх **культурну маркованість** (див. Діаграму 1).

Варто зазначити, що наведена інформація передусім стосується не етимології, а особливостей сприйняття маркованих ЛО носіями англійської мови. Словникові позначки щодо іншомовності мають 63 ЛО, тобто 4,2 % від загальної кількості проаналізованої лексики. Такі ЛО не є асимільованими, досі не втратили свого іноземного вигляду і тому сприймаються як **варваризми** – слова іншомовного походження, які вживаються

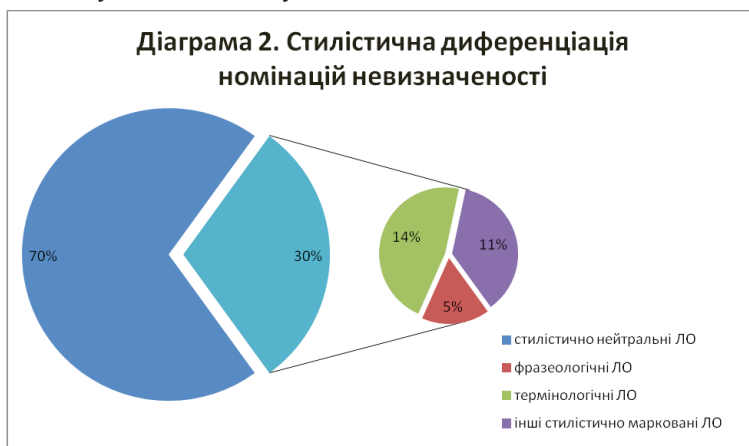
поряд зі своїми відповідниками в тій чи іншій національній мові, але остаточно не засвоюються нею [Галич] (це стосується французьких, німецьких, латинських ЛО в англійській мові). У деяких випадках їх вжиток обмежений географічно (приміром, американським варіантом англійської).

Серед таких велика частина – практично 4/5 (81% від числа варваризмів і 4,2% від загальної кількості лексики) – належить **американізму** (приміром, *happenstance, iffy, mugwumpery, yellowness, to be from Missouri, to have a hunch, vicissitudinary, to bone up*). Пояснюється це світовим лідерством американської культури і її сучасним впливом на британську, у тому числі й британський варіант англійської мови. У той же час, британська англійська має тенденцію до спротиву залученню запозичень з американської англійської, про це свідчить їх неповна асимільованість та явно виражений відтінок «американськості», тобто сприйняття американізмів як надбання чужого. Це і обмежує вжиток таких лексем, і утворює труднощі для їх сприйняття, і, водночас, розширює їх потенцію, адже культурна маркованість викликає нові смисли, що перегукуються з уже наявними.

Лексеми, марковані як належні до романських мов – латини (наприклад, *aporia, dubitatio, diaporesis*) та французької (такі, як *arriere pensee, double-entendre, impasse, gauche*) – представлені у корпусі лексики у невеликій кількості (відповідно 8% та 9,5% від кількості варваризмів, 0,3% та 0,4% від усіх знайдених ЛО). Свідчить це і про давність контактів між цими мовами та англійською, і про їх нерелевантність на сучасному етапі розвитку англійської мови. Кількість номінацій, маркованих як етимологічно німецькі (як-от *angst*), є ще меншою (1,5% варваризмів і 0,07% від загальної кількості ЛО). Через генетичну близькість двох германських мов процес асиміляції запозичень полегшується, і такі запозичення досить швидко припиняють сприйматися як варваризми.

При розгляді емпіричного матеріалу виявляється, що лексичні запозичення з інших мов активізують механізм міжкультурної взаємодії, і таке нашарування культурних кодів (а будь-яке повідомлення існує у взаємодії різних кодів, які дефінуються як надтекстова організація значень, що нав'язують уявлення про певну структуру [Барт 1989, с. 40]) призводить до ніби «подвійного кодування» висловів [Ильин 2001, с. 49].

Не менш важливим для виявлення специфіки номінування невизначеності засобами англійської мови є розгляд **стилістичного розподілу** цих засобів (див. Діаграму 2). Стилiстичне забарвлення англiомовних лексичних одиниць, що вживаються на позначення невизначеності, дозволяє дослідити їх соціальний статус та приналежність до певних комунікативних ситуацій.

Лексика нейтрального вжитку складає 1108 одиниць (приблизно 70% від загальної кількості дібраних ЛО із семою невизначеності). Стилiстично маркованими є 392 ЛО (30% від загальної кількості), співвідношення між нейтральною та маркованою лексикою складає більше ніж 2,5:1. З 392 маркованих словниками ЛО фразеологізми складають 5% від усієї лексики, 14% термінів різних сфер людської діяльності, а решту – 11% – складають інші стилiстично марковані лексеми на позначення невизначеності, які вказують на сферу переважного вживання таких слів (літературно-книжна та розмовна лексика).

Досить показним є факт, що цим 392 ЛО належать 445 різновживаних значень, тобто великій кількості стилiстично забарвлених та обмежених у вжитку слів притаманна **полісемантичність**. До їх складу входять 75 сем фразеологізмів (17% маркованих ЛО), 210 значень термінів різних сфер людської діяльності (відповідно 47%), а решту – 160 ЛО (36%) – складають семи стилiстично маркованих лексем. Одна лексема може використовуватись у різних сферах у різних термінологічних значеннях, однак усі семи обов'язково у тій чи іншій мірі зберігають компонент нечіткості, непевності тощо. Наприклад, лексема «*disturbance*» може вживатися у наступних значеннях: (1) *нейтр.* порушення рівноваги, хвилювання, безлад, тривога; (2) *мед.* розлад, патологічне відхилення; (3) *тех.* порушення режиму; (4) *юр.* перешкоджання використанню права; (5) *фіз.* збурення; (6) *слец.* стрибок (кривої); (7) *радіо* перешкода (*переклад наш – М. З.*) [БАРС 1987, с. 458-459].

Виявляється, що лексика, яка позначає різноманітні аспекти невизначеності, охоплює широкий діапазон сфер людської діяльності та спілкування. Перелік сфер, до яких належить така лексика, налічує 36 позицій. Розподіл між галузями застосування номінацій невизначеності не є рівномірним. Наведемо отримані дані з кількості таких ЛО, що аплікуються у різних сферах вжитку (у порядку зменшення показників):

Таблиця 1.
Стилістичне забарвлення ЛО на позначення невизначеності.

№	Словникова позначка	Кількість ЛО	% від стил. марков. сем	№	Словникова позначка	Кількість ЛО	% від стил. марков. сем
1.	Розм.	71	19,2 %	19.	Астр.	4	1 %
2.	Книж.	31	8,4 %	20.	Кіно	4	1 %
3.	Усн.	26	7 %	21.	Політ.	4	1 %
4.	Мед.	25	6,7 %	22.	Радіо	4	1 %
5.	Тех.	25	6,7 %	23.	Ел.	4	1 %
6.	Спец.	20	5,4 %	24.	Страх.	3	0,8 %
7.	Юр.	20	5,4 %	25.	Поет.	2	0,6 %
8.	Мат.	19	5,1 %	26.	Опт.	2	0,6 %
9.	Жарг.	18	4,9 %	27.	Психол.	2	0,6 %
10.	Рідк.	14	3,8 %	28.	Філосо.	1	0,3 %
11.	Лінгв.	14	3,8 %	29.	Фото	1	0,3 %
12.	Біол.	12	3,2 %	30.	Ритор.	1	0,3 %
13.	Військ.	8	2,2 %	31.	Мор.	1	0,3 %
14.	Муз.	7	1,9 %	32.	Церк.	1	0,3 %
15.	Ек.	6	1,6 %	33.	Театр.	1	0,3 %
16.	Фіз.	6	1,6 %	34.	Офіц.	1	0,3 %
17.	Геол.	5	1,3 %	35.	Літер.	1	0,3 %
18.	Хім.	5	1,3 %	36.	Жив.	1	0,3 %

Доволі велика кількість (36) галузей ужитку таких лексем пов'язана з тим, що невизначеність є одним із найдавніших і найважливіших аспектів людського буття як такого та людської діяльності. Формування нечіткості, неоформленості, складності явищ та предметів важливе для сучасних високоточних наук та сфер життя, термінологічні назви невизначеності об'єктів необхідні для забезпечення можливості її усунення. До таких відносимо технічні (6,7% від кількості стилістично маркованих ЛО), медичні (6,7%), юридичні (5,4%), спеціальні (5,4%), математичні (5,1%), лінгвістичні (3,8%), біологічні (3,2%) терміни.

Подібний розподіл є відбиттям стану сучасної англійської та світової культури ХХІ століття. Як доказ – чільні позиції лексем з технологічної, наукової сфери та мінімальна їх кількість – зі сфери живопису, літературознавства, церковної та театральної сфер (по 0,3% кожна). Стилістична диференціація номінацій невизначеності сповна відбиває динамічний, рухливий стан, властивий англійській мові на сучасному етапі розвитку.

Лексика високого стилю (книжна – 8,4% від стилістично маркованих ЛО), так само, як і її антипод – жаргонна (4,9%) – активують у свідомості реципієнта певні соціальні коди, нашарування яких призводять через дію принципу невизначеності до перешкод у сприйнятті висловів, де вони вживаються. Справа у тому, що можливості вживання декотрих слів інколи виходять за власні межі, тим самим урізноманітнюючи та збагачуючи мовні засоби вираження, проте водночас і ускладнюючи їх розуміння й тлумачення.

Опріч окремих слів у якості засобів номінації виступають і *фразеологізми*. З одного боку, вони не є власне словами, адже з них складаються, проте, ми вважаємо за необхідне залучити їх до складеного корпусу лексики, адже функціональні та семантичні потенції слова найповніше виявляються у його вжитку в якості компонента словосполучення, особливо якщо його функціонування призводить до збагачення смислової структури слова або поступової зміни його значення (як це відбувається у фразеологізмах). Поєднуючись з іншими словами у ФО, слово може викликати асоціації, безпосередньо не пов'язані з його основними значеннями. Так, у ФО «*a pig in a poke*» (кіт у мішку), «*to sit on the fence*» (займати очікувальну позицію), «*with a pinch of salt*» (недовірливо, скептично) жоден зі складових компонентів не має семи, пов'язаної з неясністю, сумнівом. Проте, у сукупності, у взаємозв'язку в складі ФО з'являється значення невизначеності. Такі нашарування значень свідчать про дію принципу невизначеності у процесі їх сприйняття: коли у фокусі уваги реципієнта перебувають значення окремих слів, загальний сенс ФО губиться.

Отже, аналіз англійського матеріалу виявив, що англійська мова має у своєму складі великий обсяг різноманітних лексичних засобів вираження принципу невизначеності, вони складають злагоджену систему та підкорюються певним закономірностям. Культурна та етимологічна маркованість деяких номінацій невизначеності стосується особливостей їх сприйняття носіями англійської мови. Це обмежує їх вжиток і утворює труднощі для сприйняття, але, водночас, розширює їх потенцію, адже така маркованість викликає нові смисли, що перегукуються з уже наявними. Важливість подібних лексем у ракурсі принципу невизначеності полягає у тому, що лексичні запозичення з інших мов активізують механізм міжкультурної взаємодії, а нашарування культурних кодів призводить до «подвійного кодування» висловів.

Стилістичне забарвлення англійських лексичних одиниць, що вживаються на позначення невизначеності, також є значущим для їх соціального статусу та приналежності до певних комунікативних ситуацій. До стилістично маркованих лексем належать фразеологічні ЛО, термінологія та ЛО з обмеженнями у сферах вжитку. Великій кількості стилістично забарвлених та обмежених у вжитку слів притаманна полісемантичність. Лексика, яка позначає різноманітні аспекти невизначеності, охоплює широкий діапазон сфер людської діяльності та спілкування. Розподіл між галузями застосування номінацій невизначеності не є рівномірним.

Стилістична диференціація номінацій невизначеності відбиває динамічний стан, властивий англійській мові на сучасному етапі розвитку.

Лексика високого стилю (книжна) так само, як і її антипод (жаргонна), активують у свідомості реципієнта певні соціальні коди, нашарування яких призводять через дію принципу невизначеності до перешкод у сприйнятті висловів, до складу яких вони входять. У складі фразеологізмів слова викликають асоціації, безпосередньо не пов'язані з їх основними значеннями, і такі нашарування значень спричиняють задіяність принципу невизначеності у процесі їх сприйняття. Таким чином, лексичні номінації є потужним засобом лінгвальної реалізації принципу невизначеності. Серед **перспектив** подальших досліджень можна окреслити коло проблем, пов'язаних із концептуалізацією невизначеності, зокрема, розгляд механізмів і засобів вербалізації концепту «uncertainty».

Література:

1. БАРС Большой англо-русский словарь : в 2-х т. / [Авт. Ю. Д. Апресян, И. Р. Гальперин, Р. С. Гинзбург и др. ; под общ. рук. И. Р. Гальперина и Э. М. Медниковой]. – 4-е изд. – М. : Рус. яз., 1987. – Т. I. А-М. – 1040 с.
2. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М. : Прогресс, 1989. – 616 с.
3. Галич О. Теорія літератури / О. Галич // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://djerelo.com/other/86-teoria-literaturu-galuch/5445-57-varvaryzmy>
4. Ильин И. П. Постмодернизм. Словарь терминов. – М. : Интрада, 2001.